

תוספת שביעית

גליון שבועי בענייני שמיטה
Weekly newsletter on the subject of shmitta

פרשת דברים | תשעה באב תשפ"א

גליון 15

דרכי סוּרר וַיִּפְשַׁחְנִי | מהי פשיחה?

בקיעת החומה מתוארת במגילת איכה בלשון פשיחה || המדרש מביא שני פירושים להבנת המושג אלא שבכך עולה שאלה מה ההבדל בין הפירושים ואם יש הבדל במה הם נחלקים? | מחורבן לגאולה

הגלות

השבוע אנו מתחילים את ספר משנה תורה. זה ספר הזכרון (מגילה ז). זה הספר שהיו ישראל מתקבצים לשמוע את הלכותיו מפי הכהן בשנת השמיטה כמבואר במסכת סוטה (מא.). אולם בעודנו מתחילים את ספר דברים ראוי לשוב ולהזכר באמור בסוף חומש בראשית. שם התורה אומרת: "וַיִּכַּל יַעֲקֹב לְצֵאת אֶת בְּנָיו וַיֵּאָסֶף רְגֵלָיו אֶל הַמֶּטֶה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף אֶל עֵמִיו" (מט, לח) שם מספרת התורה על סילוקו של יעקב אבינו, אשר ציין בפטירתו את תחילת הגלות.

נקודה זו מרומזת בכך שפרשת ויחי הינה פרשה סתומה. וכתב רש"י: "למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם". ומצאנו שהגלות מתוארת כדבר המטשטש את החושים, עד שחוש הראות נסתם מלראות. דבר זה מתאר את קושי הגלות.

גם חורבן בית המקדש, סימל את תחילת הגלות של עם ישראל. חז"ל מורים לנו במקומות רבים, את המעשים אשר הובילו לחורבן הבית. אולם דגש מיוחד ניתן למצוא במשנה באבות (ה, ט) האומרת: "גלות בא לעולם על עובדי עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכת דמים ועל השמטת הארץ". והדברים מבהילים משום שהמשנה כוללת את השמטת הארץ יחד עם שלושת העבירות החמורות.

ובכמה הזדמנויות כבר הזכנו את דברי החינוך (פד) שביאר את שורשי מצות השמיטה בלשון זו: 'כדי שיוכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסוללתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה. וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם'. החינוך פותח בלשון כדי שיוכור, משמעות הדברים שמצות השמיטה משמשת כתזכורת. ולא היה טעם בתזכורת אלמלא היה חשש שהאדם ישכח. ובאמת בכל הקשור לשירת החיים עלולות המחשבות ליצור באדם תחושה כי גורלו או גורל ממונו תלוי בכיכול בהחלטה עצמאית שלו. אולם התורה העניקה לנו כלי, שיוכיר לנו בכל עת שרווח ודוחק הפרנסה נתונות בידי הקב"ה, ולכך יתן האדם את תשומת לבו אל העיקר.

בכתב ידו של זקני זצ"ל מצאתי שעמד על נקודה זו. אך הוסיף שם נקודה מחכימה, המתארת את קושי הגלות. כי הנה לא בכדי הגלות מתוארת כגזירה הסותרת את העיניים. קושי הגלות כה איום, עד שהיא מובילה את האדם לקהות חושים, ולפעמים מתנגנת מחשבה שבסך הכל המצב לא נורא, ואפשר להסתדר ככה חיים שלמים. אך זו המתנה שניתנה לנו במצוות השמיטה, שכשם שביטולה מוציא לגלות, כך שמירתה מחזירתנו אל הבית.

דרכי סוּרר וַיִּפְשַׁחְנִי שְׁמֵנֵי שָׁמֶם" (ג, יא)

ירמיהו הנביא מקונן בפסוק זה, על כך הצרות שפקדו את עם ישראל. ובפירוש המילות מצאנו שני פירושים שהובאו במדרש (פסיקתא זוטרתא שם). הפירוש הראשון נסוב על הגולים עצמם, והפירוש השני על חומת ירושלים. וכך כותב המדרש: "לשון משנה (שביעית ד, ו) ופשת, אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית, כלומר לאחר שהגלני בגלות סוּרר דרכי". הפירוש הוא, שלאחר הגלות עם ישראל הופרד ואיבד את אחדותו, כמו אילן שענפיו נפשחו, כלומר נפרדו. ובפירוש השני ביאר: "דבר אחר דרכי סוּרר, ראה השם שהייתי סוּרר כבן סוּרר ומורה, ולפיכך ויפשחני הבקייעני, כענין שנאמר (ירמיה נב, ז) ותבקע העיר, מיד שמני שומם". ולפירושו השני מבואר, שמשמעות ויפשחני הינה לשון ביקוע. וזה מקונן הנביא שמחמת החטאים נבקעה חומת ירושלים.

ואכן המשנה במסכת שביעית אומרת כך: "אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה אלא שלא יוסף". מדובר באילן שאינו מצליח להחזיק את הענפים, ובכדי להצילו היו תומכים את הענפים בחוט כדי שלא יתלשו מן האילן. מכל מקום ביארנו כל המפרשים, שאילן שנפשח הוא אילן שנסדק. וכל זה משום שכובד הענפים סדק את מקום החיבור בין בין האילן לגזע. ונמצא שכן, ששני פירושי המדרש מיוסדים על משמעות זו. מאחר ובשני המקומות סובל הפירוש לשון סידוק ובקיעה.

במשמעות המילה אנו מבחינים, שמילה זו מורכבת מן השורש פש"ח. ובפירוש המשניות הביא הרמב"ם סמך מן הפסוק בשמואל א (טו, לג) שם מובא: "וַיֵּאמֶר שְׁמוּאֵל כֹּאשֶׁר שָׁפְלָה נְשִׁים חֲרָפָה כֵּן תִּשְׁפַּל מְנַשִּׁים אִמְךָ וַיִּשְׁפֵּי שְׁמוּאֵל אֶת אַגַּל לַפְנֵי ה' בְּגִלְגָל". פעולת השיסוף המוזכרת בפסוק מתורגמת בתרגום יונתן: "וַפְשַׁח שְׁמוּאֵל יָת אַגְגָּ". ומדברי הרמב"ם בפירושו אנו למדים, שביקוע וחיתוך הינו אחד. אולם הרש"י בפירושו לפסוק לא סבר כך, וכתב: "וַאֲיֵן לְתִיבָה זו דְמִיּוֹן משום שאין עוד במקרא לשון כזו, שמשמעה חיתוך. אך התרגום הקרוב ביותר הינה מלשון ביקוע. ובמצודות (שמואל שם) הוסיף, שביקוע האמור בפסוק הינו ביקוע מוחלט לשני חלקים. והנה המדרש באיכה הביא את לשון המשנה בשביעית, ולא הזכיר את שיוסף אגג. ומכאן יש להניח שסבר שהם שני עניינים נפרדים. וראה תורה תמימה (איכה שם) שהקשה בזה.

מושג בשביעית | ביחול

מונח זה נסוב על דברי המשנה האומרת, שהתאנה נחשבת ככרי משעה שפירותיה ביחול (שביעית ד, ז). ביחול הינה הבשלה (רמב"ם פיה"מ שם) אמנם אין זו הבשלה גמורה, כי אם הבשלה וגדילה חלקית (ירושלמי ד, ו). ניתן לעמוד על שעת ההבחלה לפי מראה הפרי, ומשעה שראשו מלבין, סימן הדבר שהגיע לתחילת ההבשלה. (ריב"ץ ו"ר ע"פ נדה מז). יש הסוברים שסימן ההבחלה הינה הפיכתו של ראש הפרי לאדום. (ירושלמי מעשרות א, ב). יש הנותנים סימן נוסף, והוא שלאחר לקיטת הפרי, ניתן יהיה להניח את הפרי כעשרים וארבע שעות, ואם הוא ראוי לאכילה, סימן הוא שהפרי התחיל את בישולו. (רמב"ם פיה"מ מעשרות א, ב)

משעה שהפרי הגיע לזמן הביחול, הרי הוא אסור בהפסד. וחלים בו כל דיני פירות שביעית (שביעית שם) כמו כן משעה זו הם מתחייבים במעשרות (מעשרות א, ב) שיעור זה נאמר בתנאים, אולם בשאר אילנות אמרו חז"ל שיעור אחר. (רמב"ם פיה"מ שם ד"ה בחלו)

ביאור נוסף למושג זה מצאנו בדברי הרש"י באיכה, שביאר לשון פש"ח ממשמעות פס"ק. ומשמע מדברין שאותיות ש"יין וח"ית מתחלות בסמ"ך וקו"ף. וכך כתב רש"י: "לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכים שאין מופנים צריך להרחיב צעדיו וכו'. ונמצא לפי כל הפירושים, שמשמעות הפשיחה הינה מלשון הפרד ופיסוק.

והדברים כבר נשמעים מסוגיא במסכת מועד קטן (י:): שם אומרת הגמרא כך: 'האי מאן דפשח דיקלא אדעתא דחיותא, שרי, אדעתא דדיקלא, אסיר'. כוונת הגמרא לדון בהיתר זימור אילנות במועד. והגמרא נותנת לכך כלל, שזימור לצורך מאכל בהמה מותר, לצורך השבחת האילן אסור. וגם כאן ש'פשיחה' הינה פעולת חיתוך וזימור. וכן מצאנו בראשונים שתרגמו באופנים נוספים, כדוגמת רבי ברוך הספרדי (ב"ב נד:): שפירש מלשון 'תלישה', וראה גם ברבינו גרשום (ב"ב שם) שתרגם ללשון 'עקירה'.

ובאמת צריך עיון הדמיון שבשני המושגים. מאחר ובגמרא במועד קטן מוכח שכוונת הגמרא לאדם שמפריד את הענף באופן מוחלט. מאחר ועוסקת באדם המאכיל ענפים לבהמתו, ובהכרח מדובר שקוצץ אותם לגמרי. לעומת זאת במשנה בשביעית יש להכריח שהענף עדיין מחובר, כי מה תועיל קשירתו לאחר שכבר נתלש. וכן גם פירשו כל המפרשים שמדובר באילן סדוק, ששורשיו עדיין מחוברים בו. וזה כוונת המשנה לסיים: 'קושרין אותו בשביעית לא שיעלה אלא שלא יוסף'. כלומר, שמטרת הקשירה איננה לחבר את הסדוק, אלא למונע החמרה בביקוע האילן. ולהבדל הלשוני יש משמעות בכוונת הנביא בספר שמואל ובמגילת איכה.

ואלמלא פירושם היה מקום לפרש, שאילן שנפשח הינו אילן שחלק מענפיו נתלשו לגמרי, כמו הפישוח האמור בשיוסף אגג. וכוונת המשנה לומר, שמתוך לקשור את הענפים הנותרים, לא כדי להביא תועלת נוספת, אלא רק למנוע תלישת ענפים נוספים. אך זה דבר חדש ולא מצאתי מי שיפרש כך.

עדיין יש לעיין בדברי המדרש (איכא שם) שהביא שני פירושים. כאשר בפירושו הראשון מביא ראה מן המשנה בשביעית, ובפירושו השני מסמין את הפסוק בירמיהו (נב, ז) בו כתוב: "וַתִּבְקַע הָעִיר וְכָל אַנְשֵׁי הַמְּלַחְמָה יִבְרָחוּ" וגו'. ומכך שהפירוש השני סובר ש'פשיחה' הינה ב'יקוע יש להניח, שהפירוש הראשון חולק על כך. כמו כן יש להבין מדוע בפירוש הראשון הביא המדרש ראה לדבריו, אולם בפירושו השני לא פירש מנין לו שפשיחה הינה ביקוע.

ונמצא לסיכום, ש'פשיחה' סובלת שני משמעויות. גם לשון הפרדה מלאה, וגם לשון סדק ופירצה שהיא הפרדה חלקית. ובחומת ירושלים אכן מצאנו שהחומה הובקעה לגמרי כמבואר במדרש (איכה פתיחות ל) שם מובא: 'ושלח בנזוראדן רב טבחים להחריב את ירושלים ועשה שם שלש שנים ומחצה, בכל יום מקיף את ירושלים ולא היה יכול לכבשה, בקש לחזור נתן הקדוש ברוך הוא

הידעת?
בזמן חז"ל עיר נאה הייתה עיר ללא עצים ואילנות
ב"ב נד:

לכל הגיליונות
לחץ כאן
להצלחת צבי הירש ליב בן שרה לאה
לזון הגן במהרה

